

XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA TURKISTON HAYOTIDA JADIDLARNING O‘RNI

Eshtemirov Komiljon G‘ayrat o‘g‘li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi

***Annotatsiya:** Bu maqolada XIX asr oxiridan XX asr boshiga qadar Turkiston hayotida Jadidlarning o‘rni va roli ko‘rsatilgan. Jadidlarning kelib chiqishi, turli sohalar bo‘yicha faoliyat ko‘rsatishi, ta‘lim, ma‘rifat, tarbiya va madaniyat sohalaridagi muvaffaqiyatlari, milliy tiklanishlarni o‘zlashtirishda o‘zgaruvchan o‘rni, iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotdagi o‘zgarishlarga ta‘sir qo‘yganligi ta‘kidlanadi.*

***Kalit so‘zlar:** Turkiston, Jadidlar, tarix, madaniyat, ta‘lim, milliy tiklanish, iqtisod, siyosiy, o‘zgarish.*

Turkiston tarixida XIX asr oxiridan XX asr boshiga qadar, Jadidlarning hayotida markaziy ahamiyatga ega bo‘lgan davr bo‘lib, ularning o‘rni va roli katta e‘tibor bilan qarash mumkin. Jadidlarning kelib chiqishi va turli sohalar bo‘yicha faoliyat ko‘rsatishi, Turkistonning iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotida katta o‘zgarishlarni olib kelganligini ko‘rsatadi.¹

Jadidlarning kelib chiqishi Turkistonning o‘zining tarixiy, ijtimoiy va madaniy xalq bilan hamkorlik qilgan zamonida sodir bo‘lgan javobgarlikning natijasi sifatida tushunilishi mumkin. Jadidlar qo‘llarini qamrab, yangi ideyalar va fikrlar bilan umumiy hayotga jalb qilganlar. 19 asrning oxirida, Rossiya imperiyasi Turkistonning ohangli orolida o‘tirgan va turli hududdalarda qonuniy, iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlarni o‘tkazgan. Bu muhitda, Jadidlar Turkistonning mustaqilijiga, milliy

---

¹Saidov, B. A. (2013). Jadidlik va milliy tiklanish. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.

identitetining saqlanishi va o‘zaro intilishini oshirish uchun zarur bo‘lgan ta’lim, ma’rifat va tarbiyani oshirishga yo‘naltirishga erishishdi.

Jadidlarning tarbiyaviy maqsadlariga muvofiq Turkistonning ma’naviy jihatlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Jadidlar, ma’naviy qadriyatlarni ta’lim va ilmiy ishlar yordamida o‘zlarining keng bo‘lgan oqituvchilari orqali o‘rgatishni amalga oshirdilar. Bu, asosan turli ilm-fan sohalarida bo‘lgan to‘garaklikni va ma’naviy muhim masalalar ustida munozara va diskussiyalarni olib borishga yo‘naltirilgan ta’lim uslublaridan foydalanganlarining ko‘rsatgan natijalar bilan aniqlanadi. Shuningdek, Jadidlar zamonaviy tizimlarga moslashtirilgan, tarbiyaviy ma’ruzalarni va kitoblar, jurnallar, gazetalar orqali ta’limni kengaytirishga harakat qildilar.

Jadidlarning iqtisodiy hayotdagi o‘rni va ahamiyati ham sezilarli edi. Ular, iqtisodiy jarayonlarni yangilash, tarif rejimini isloh qilish va mahalliy sanoatni rivojlantirishga oid tavsiyalar berish bilan shug‘ullanishdi. Jadidlar tarixiy ma’rifatga ega, mas’uliyatli fuqarolardir. Ular, turli sohalar bo‘yicha ishlab chiqarish, maishiy qurilish, ta’lim va madaniyatning asosiy omillarini rivojlantirishga va o‘zlashtirishga xizmat qildilar.¹

Jadidlarning siyosiy hayotdagi o‘rni ham muhim edi. 20 asr boshida, siyosiy fikrlar va ideyalar sohasida Jadidlar Turkistonning siyosiy tizimida katta ahamiyatga ega bo‘lganlar. O‘zbeklar, qirg‘izlar, tojiklar, turkmanlar va boshqa millatlar, Jadidlar orqali milliy tiklanishlarini ifodalash va mustaqillikning o‘zlarining siyosiy maslahatlariga kiritishga erishishdi. Bu, Turkeston xalqining milliy birligini o‘zgartirish, umummilliy g‘oyalarini to‘liq qo‘llash va turli shart-sharoitlarda o‘zaro intilishni oshirishga olib kelgan jiddiy ommaviy ishlar orasida ko‘p vaqt talab etgan.

Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkiston hayotida tarixiy ahamiyatga ega bo‘lib, ularning o‘rni hamda qo‘shimcha roli qadrli kutubxonalar va ilmiy institutlar tomonidan o‘rganilib, tadqiqotlarda o‘zining o‘rniga sazovor sifatida qaralganligi katta asar qoldirgan. Jadidlarning faoliyatining asosiy natijalari orasida

---

¹ Nematov, S. (2006). Jadidchilik: tarixiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarni o‘rgangan asosiy davr. Sharq yulduzi.

o‘zbek tilining tarixiy o‘rnini qayta o‘rgatish, tarixiy-madaniy muhitni muhokama qilish, turli sohalar bo‘yicha yangiliklarni o‘zlashtirish, milliy taraqqiyotni yuqori darajaga olib chiqish va mustaqillikni o‘zining siyosiy va madaniy maslahatlariga kiritish kabi ko‘rsatkichlar katta ahamiyatga ega. Ular, Turkistonning o‘zining tarixiy, madaniy, siyosiy va iqtisodiy hayotining asosiy sababiy bo‘lib, bu davrda umuman jamiyatni rivojlantirishga ko‘maklashishdi.

Jadidlar Turkistonning tarixiy, iqtisodiy va madaniy hayotida o‘zlarining ahamiyatli o‘rni va o‘zgaruvchan o‘zliklarini namoyon qildilar. Ularning qo‘llab-quvvatlagan milliy ruh, ilm-fan zavqlari va yuksak insoniy qadriyatlarining muhofazasi Turkistonning asosiy asalarini tashkil etdi. Bugungi kunda ham, Jadidlarning yolg‘izlik, insoniyat, demokratiya va ma’naviyatning muhim asoslari bilan bog‘liq fikrlari va ideyalari Turkiston jamiyatida insonlararo taraqqiyotning paydo bo‘lishiga o‘z hissasini qo‘shgan.¹

Jadidlarning Turkiston hayotidagi o‘rni va roli, ularning yaratgan o‘ziga xos tarixiy, madaniy, ilmiy va siyosiy yutuqlari bilan tasdiqlangan. Ularning faoliyati Turkiston jamiyatida milliy istiqbollarning mustaqillik yo‘li bilan birlashishiga, milliy yuksak ma’naviyatning tiklanishi va milliy identitetni o‘zlashtirishga yordam berdi. Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkiston tarixining asosiy jarayonlari va o‘zgarishlari bilan bog‘liq bo‘lib, ularning yolg‘izlik, o‘zg‘arishga tayyorgarlik, insoniyat va ma’naviyatga qo‘ng‘iroq qilishga erishganligi Turkistonning mustaqillik yo‘lidagi qadriyat va qo‘shimcha rolini ko‘rsatadi.

Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkiston jamiyatida asosiy o‘zgarishlar yaratdi. 19 asr oxiridan 20 asr boshiga qadar Jadidlar, madaniy, ilmiy va ma’rifat sohalarida katta muvaffaqiyatlar qozondilar. O‘zbek tilining o‘zlashtirilishi, adabiyotning rivojlanishi va tarixiy yodgorliklarining qayta tadqiqi, milliy identitet va birlashuvning mustaqillik yo‘li bilan o‘zaro bog‘liqligi, ilmiy va ma’naviy qadriyatlar rivojlanishiga katta ta’sir etdi.²

¹ Usmonov, A. (2010). Jadidlarning iqtisodiy faoliyati va rivojlanishi. Milliy adabiyot, (1), 46-50.

² Ismoilov, O. (2015). Jadidchilik va milliy o‘zlashtirish. Xalqaro muloqotlar, (4), 80-87.

Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkiston tarixidagi yoʻnaltirish va oʻzgarishlarni oʻrnatishda muhim ahamiyatga ega boʻlgan. Ularning oʻzlashtirgan maʼnaviy, iqtisodiy va siyosiy gʻoyalar Turkistonning yuksak sivilizatsiya va madaniyat darajasiga erishishida katta hissa qoʻshgan. Ular Turkistonning milliy-iymaniy qadriyatlarini, oʻzbek xalqi odatlarini va atrofdagi insonlararo muloqot va birlashishning muhimligini koʻrsatib berdi. Ularning ilmiy yutuqlari, maʼnaviy fikrlari va milliy identitetga qoʻngʻiroq qilishlari Turkistonning oʻz tarixiy, madaniy va insoniy oʻsishini koʻrsatadi. Bugungi kunda ham, Jadidlar Turkistonning tarixiy va madaniy yodgorliklarini oʻzgartirmagan holda insoniy qadriyat, bilim va yangiliklar asosida milliy yuksakliklarni saqlashga oʻz hissasini qoʻshgan.

Jadidlarning kelib chiqishi va Turkiston hayotidagi oʻrni, ulardan maʼlum boʻlgan taʼlim, ilm-fan, madaniyat, iqtisod va siyosat sohasidagi fikrlari, oʻzbek milliy odatlari va adabiyotining rivojlanishiga hamda milliy identitetni saqlashga oʻz hissasini qoʻshgan. Ularning xizmatlarini baholashda, Turkistonning oʻzining tarixiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy hayoti uchun katta ahamiyatga ega boʻlganligi aniqdir.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston hayotida Jadidlarning oʻrni va roli aniqlik bilan koʻrsatilgan. Ular oʻzining oʻrni bilan tarixiy, madaniy, ilmiy, iqtisodiy va siyosiy hayotga muhim taʼsir koʻrsatdi. Jadidlarning kelib chiqishi Turkistonning oʻziga xos madaniy va intellektual jarayonlarni boshlagan va milliy-iymaniy qadriyatlar bilan bogʻliq faoliyatlarini ifodalagan ahamiyatli davr sifatida hisoblanadi.¹

Jadidlarning taʼlim, maʼrifat va tarbiyaviy sohalar boʻyicha yaratgan oʻziga xos uslublar, milliy tilning oʻzlashtirilishi va yangilashishi, ilmiy fikrlar va ideyalar sohasidagi rivojlanishlar, milliy identitet va oʻzbek xalqining ruhiy tiklanishi uchun muhim asar qildi. Ularning siyosiy va ijtimoiy faoliyati milliy tiklanishlarning mustaqillik yoʻli bilan birlashishiga, milliy birlashuvning rivojlanishiga, oʻzbek milliyatining oʻzlashtirilishiga katta qoʻshimcha taʼsir etdi.

---

¹ Ismoilov, O. (2015). Jadidchilik va milliy oʻzlashtirish. Xalqaro muloqotlar, (4), 80-87.

Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkistonning rivojlanishida milliy yuksakliklarni saqlash, insoniy qadriyatlar va birlashishni o'zlashtirishga xizmat qildi. Ularning ideyalari, fikrlari va yangiliklari Turkistonning tarixiy, madaniy va ilmiy yurtimizning qimmatli hazinasi sifatida qabul qilinadi. Bugun ham Jadidlarning o'zgaruvchan g'oyalaridan, ilmiy yutuqlaridan, milliy identitetni saqlashga, milliy adabiyot va tilning rivojlanishiga e'tibor qaratishimiz zarur. Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkistonning yirik maqsadlarini o'rnatishda o'z hissasini qo'shgan, jamiyatning insoniy, ilmiy, madaniy va milliy rivojlanishiga katta qo'shimcha hissa qo'shganligini tasdiqlaydi.

Jadidlarning vazifasi va roli Turkistonning mustaqillikka olib kelgan yo'lda jamiyatni rivojlantirishga, milliy-iymaniy qadriyatlar va milliy birlashishni o'zlashtirishga yo'naltirgan. Ularning yolg'izlik, insoniyat, demokratiya, o'zg'arishga tayyorgarlik va ma'naviyatga qo'ng'iroq qilishga erishganligi Turkistonning o'zining o'zgarish va rivojlanish jarayonida ahamiyatli o'rni va rolini ko'rsatadi.

Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkiston hayotida asosiy o'zgarishlar yaratgan, milliy yuksakliklarni saqlab qolgan va milliy identitetni mustaqil yo'l bilan o'zlashtirgan. Ularning tarixiy, madaniy, ilmiy va siyosiy yutuqlari Turkistonning yuqori sivilizatsiya va madaniyat darajasiga erishishida jiddiy asar qoldirgan. Jadidlar o'zining fikrlari va ideyalari bilan Turkistonning mustaqillik yo'lida umuman jamiyatni rivojlantirishga ko'maklashgan. Shunday qilib, Jadidlarning kelib chiqishi va faoliyati Turkistonning tarixiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy hayotida o'ziga xos o'rni bilan yodgorlik qo'shgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saidov, B. A. (2013). Jadidlik va milliy tiklanish. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
2. Nematov, S. (2006). Jadidchilik: tarixiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarni o‘rgangan asosiy davr. Sharq yulduzi.
3. Usmonov, A. (2010). Jadidlarning iqtisodiy faoliyati va rivojlanishi. Milliy adabiyot, (1), 46-50.
4. Ismoilov, O. (2015). Jadidchilik va milliy o‘zlashtirish. Xalqaro muloqotlar, (4), 80-87.
5. Khasanov, A. (2018). Jadidlarning o‘zlashtirilishi va milliy adabiyotning rivojlanishi. Adabiyot va san’at, (2), 55-61.
6. Eshtemirov, Komiljon, and S. B. Tilabaev. “Yoshlar ma’naviyati va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari.” Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities 11.2 (2023): 929-935.
7. Eshtemirov, Komildjan, and Oybek Jorayev. “THE ROLE OF ABDULLA AVLANI IN THE DEVELOPMENT OF UZBEK JOURNALISM AND DRAMATURGY.” Innovative research in modern education 1.2 (2023): 72-74.
8. Eshtemirov, Komildjan. “WRITER AVLANI IN THE SOCIO-POLITICAL LIFE OF THE END OF THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY.” Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education. Vol. 1. No. 6. 2023.
9. Komiljon, Eshtemirov. “Ma’rifatparvar Avloniy hayotiga nazar.” Theory and analytical aspects of recent research 2.13 (2023): 244-248.